

העץ במורד הגבעה

מרוסית: נילי מירסקי

בלילות היתה אָרינה משחקת עם הכלב בכדור: זורקת אל החשיכה, ומחכה שצָזאר יחזיר לה את הכדור בשיניו. כיוון שהכלב מת זה כבר, לא האיצה בו הזקנה, ואם הזכיר לה מישהו שצזאר אינו בין החיים עוד, היתה משיבה בחיוך: "אבל הוא חוזר תמיד."

מפתח הבית רואים יפה את עץ הערבה הזקן הצומח במורד הגבעה. בשעתו נטע אותו בעלה, ניקולאי קְזאנצב. יום אחד החליטו השכנים להפוך את הגבעה לגן ציבורי, קנו במשותף והביאו לשם חמישים שתילים, אך היחיד ששרד היה עץ הערבה שנטע ניקולאי. ואילו הוא עצמו נספה במחנות-הכפייה, לשם נשלח עקב הלשנה של אחיו מיכאיל: הלה התקנא בו, בניקולאי, על שבחלקו נפלה היפה בכנות צ'ודוב — אָרינה. כשהופיע אצלה מיכאיל לאחר היעלמו של אחיו, הסירה ארינה מעל הקיר את רובה-הציוד ואמרה שהיא תיכף יורה — אבל לא ירתה. בו ביום עזב מיכאיל את העיירה.

כמעט שישים שנה עברו מאז. ארינה גידלה בן, נכדים ונינים. היא לא נישאה עוד, גם לא אחרי שנודע לה כי ניקולאי מת במחנה מחמת אי-ספיקת הלב. ארבעים שנה ויותר ניהלה את הספרייה בתיכון המקומי. איש כבר לא זכר שהיתה פעם היפהפייה הכי נחשקת בצ'ודוב. נקייה ומסודרת תמיד, התגוררה הישישונת בבית קטן לחוף האגם; בגינת הירק שלה גידלה תפוחי אדמה, בצל ומלפפונים, וטיפחה כתריסר תרנגולות. כל יום א' בשבוע הלכה אל בית היראה. קיץ וחורף היתה משכימה בשש בבוקר, טועמת כזית ויוצאת לטייל בחברת צזאר. בצהרי היום, בדיוק באחת, ישבה לאכול

¹ יורי וְסילִיבִיץ' בוידא נולד ב-1954 בעיירה במחוז קלינינגרד, כלומר באיזור שלפני מלחמת-העולם השנייה היה חלק מפרוסיה המזרחית. החל ב-1991 ועד היום הוא חי במוסקבה; ב-1991 אף החל לפרסם את סיפוריו הקצרים ואת הרומנים שלו (הידועים שבהם: דון דומינז והכלה הפרוסית), שזיכו אותו בכמה וכמה פרסים יוקרתיים. יצירותיו תורגמו עד היום לגרמנית, צרפתית, פולנית, פינית ויפנית. סיפורו הקצר "סינבד המלח" תורגם על-ידי לעברית והופיע באנתולוגיה "גופה של אנה או קץ האוונגארד הרוסי", שראתה אור בעריכתי (בשיתוף מארק איווניר) ב-1998. (נ"מ)

צהריים, ואז שכבה לנוח. אחרי שתיית התה התחילה שוקדת על הסדר בבית: טאטאה, שטפה רצפות, הטליאה בגדים, תפרה אימרות לוילונות, סיידה תקרות, תיפרה שולי מגבות, או חזרה ורחצה בפעם האלף את הכלים שעמדו בלא שימוש בארון המטבח. אחרי ארוחת הערב היתה יוצאת אל פתח הבית, ספל תה-מנתה בימינה והרובה בשמאלה. משהשעינה את הרובה אל הקיר, התיישבה על כיסא הנצרים החורק ולגמה מן התה. אחר כך שיחקה בכדור עם הכלב המת. ושכבה לישון.

ברובה החזיקה למקרה שמישה² קְזַאנְצָב יחזור. איש לא האמין, כמובן, שזה יקרה: מישה עזב את צ'ודוב לפני שישים שנה כמעט, ומאז – לא כלום, אין קול ואין קשב. ובכלל, על כל אותו מעשה, על האח שהמיט כליה על אחיו, כמעט שלא דיברו עוד: כלום חסרות זקנות תמהוניות בעיירה? כלום חסר ברוס³ רֶשֶׁע למינהו?

אבל מפקד המשטרה המקומית, פֶּאן פֶּרֶאטוֹב, סר פעם אל ארינה וביקש ממנה, על כל מקרה, לאחסן את הרובה רחוק מן העין:

”אם מישהו אשם – לא אֶת תענישי אותו, אלא החוק.”

”אבל אם ככה,” השיבה הזקנה, ”הרי יוצא שישוע מת לחינם.”

”מי מת?” התבלבל המאיור.

”ישוע המשיח,” אמרה הזקנה. ”הלוא אם אפשר לכפר על חטאים באמצעות החוק, משמע שישוע מת לחינם. טוב, לא חשוב. אתה יודע מה זה יְקוֹם, פֶּנְתֵלִימוֹן רוֹמְנוֹבִיץ' ? טוב, לא חשוב. אני פשוט לא סובלת אי-סדר ביקום שלי.”

והיא ציירה באוויר מין קו מתעגל, שפֶּרֶאטוֹב עשוי היה לשחזר על-פיו את כל מעגל החיים.

”הוא מזמן לא בחיים,” אמר פֶּרֶאטוֹב. ”וגם אם הוא חי, אין ספק ששכח

הכול כבר מזמן.”

”אבל אני לא שכחתי. וגם הוא לא שכח, נרָאָה לי.”

המאיור משך בכתפיו והלך לו.

הוא לא האמין במעשיות סבתא שכאלה. לא האמין שמישה יחזור, וגם לא האמין שארינה הזקנה תירה במישה, אם בכל-זאת יחזור פתאום. בעצם, אף אחד לא האמין בזה, שהרי אין זו דרכו של עולם.

אבל מישה חזר, והיא ירתה.

² צורת הקטנה של השם מיכאיל.

³ שמה העתיק של רוסיה.

הוא חזר לצ'ודוב, שם לא נשאר לו אף קרוב משפחה, ומיד שם פניו אל ביתה של ארינה. כבר ירדו רמדומי-ערב. איש לא הכיר אותו. אבל גם לאור היום לא היה איש מזהה בו, בזקן השחוח בן השמונים, שידיו רועדות ועיניו דומעות – איש לא היה מזהה בו את קין ההוא, אשר בימים משכבר, בחיים אחרים, רחוקים, המיט אבדון על אחיו על-מנת לכבוש לו את הנערה הכי יפה בצ'ודוב. הרגליים המדשדשות, הידיים הרועדות, העיניים הדומעות, הכובע המרופט, שמוט השוליים, המעיל הארוך, העבה – באמצע הקיץ! – ואותו ריח של זקנה וזיעת דרכים, הנודף למרחק עשרה צעדים. כשנכנס לחצר והסיר את כובעו, ראתה פתאום ארינה את הפצע על מצחו – פצע שלא העלה ארוכה והתנוצץ כמו אבן יקרה. הוא נעצר באמצע החצר, הצמיד את כובעו אל חזהו ופלט אנחה עמוקה. אז לקחה ארינה את הרובה, ירתה ונכנסה הביתה בלי להביט לאחור; ואילו הוא הוסיף לעמוד באמצע החצר והפצע במצחו, מצמיד את כובעו אל חזהו, מיוגע עד אין קץ, ערירי לאין קץ, אפוף סרחון של זיעת-דרכים וזקנה.

לבסוף התעשת, חבש את כובעו ויצא לרחוב, שם כבר נקהלו אנשים. הזקן עשה כמה צעדים, ואז נפל.

לא עברה שעה וכולם כבר ידעו שארינה החטיאה: הכדור חלף ליד הזקן ואפילו לא שרט אותו. הוא מת מהתקף לב. הדוקטור זָרַךְ אמר שזה היה ההתקף החמישי במספר. חוץ מזה, שורש כף-ידו השמאלית היה מחורץ צלקות-צלקות, כמו אלה שנשארות בדרך-כלל לאחר חיתוך בתער. מן המסמכים התברר שמישה הגיע מאחד המחנות במְגָדָן.⁴

פֶּאן פֶּראטוב החרים את הרובה של ארינה וחתם לה על אישור. ארינה לא התנגדה, כי לא היה עוד שום צורך ברובה. עכשיו ישבה בפתח הבית ושתתה ספל שני של תה-מנתה. אפילו ביום שכזה לא רצתה לוותר על הרגליה הישנים. אחרי הספל השני נהגה לשחק עם הכלב בכדור. וגם עתה, כדרכה תמיד בשעה זו, הוציאה מכיסה את הכדור וזרקה אל החשכה, בלי להביט לעברו של פֶּראטוב. פֶּאן פֶּראטוב ידע מה תשיב לו אם יזכיר לה שצֶזאר כבר מת: "אבל הוא חוזר תמיד." – אין מה לעשות, הרהר פֶּראטוב, ברור שאין לו שום סיכוי להבין את האנשים האלה – לא את הזקנה שחיכתה שישים שנה עד שתגיע שעתה, לא את הזקן שבא ממרחקים לעיירה שכוחת האל כדי להשיב על כנו את הסדר ביקום, כדי להשלים ולסגור את מעגל החיים – לא, הוא לא יבין לעולם למה בעצם התכוונה

⁴ אזור נרחב בצפון-מזרח רוסיה, שבתקופה הסובייטית היה כולו מחנות כפייה.

הזקנה כשדיברה על היקום ועל מעגל החיים. הוא ראה את העץ במורד הגבעה, את הכוכבים ברקיע הלילי, את הגרר הנמוכה, את המחסן של השכנים, ובאפו עלו הריחות שהדיפו דירי החזירים, וגם ריח המנתה, וריח הטיט באגם, והוא נזכר באותו פצע במצחו של הזקן, שלא הגליד והיה מבהיק במין בוהק רע של אבן יקרה, ואחר כך, כשכבר עשה דרכו הביתה והרובה תחת בית־שחיו, ואחר כך, כששכב כבר במיטה, ואחר כך, בעודו שוקע בשינה, הוא חשב על ארינה המשחקת ערב־ערב בכדור עם הכלב המת, ועל צָזָאר, אותו כלב פְּלָאי שחוזר אליה תמיד – ואז שוב פעם על היקום ועל מעגל החיים, שבו אי אפשר ואף לא ראוי שיזכה אדם לכפרת עוונות באמצעות החוק לבדו, וגם הישוע הזה של הזקנה לא מת בו לחינם – לא, נראה שבכל זאת לא לחינם – ואז שוב פעם על הזקנים קשי העורף האלה, ששישים שנה עברו עליהם בכאב קשה מנשוא ובלכם פצע שאינו מגליד, על אותם זקנים שהיקום יכול, בפשטות, להתקיים בלעדיהם, אבל עובדה היא שאינו יכול, ייקח אותו הַשָּׁד, וכשהתעורר באמצע הלילה התחיל שוב לחשוב עליהם – איך נטפלו אליו אלה! – על הזקנים הללו, שהחוסן שלהם יש לו בוודאי משמעות כלשהי, משמעות עמוקה עד מאוד ביקום המתעתע הזה, באותו מעגל חיים מתעתע – שם, במקום שהעץ ניצב במורד הגבעה, ונשים זקנות שותות ערב־ערב תה של מנתה, וכלבים מתים חוזרים אליהן תמיד...